

JAKKE HOLVAS

Ekonomiakriittistä itsereflektiota eli Yle-pestiläisen pieni post doc

En ole sanojeni mittainen. Kirjoitin väitöskirjan siitä, kuinka kaikki ei ole taloutta. Elämässäni olen kuitenkin piinallisen kiinni talousasioissa. En kestä taloudellista epävarmuutta, tarvitsen jatkuvuutta. Nykyään työskentelen kuukausipalkkaisena radiotoimittajana Ylessä. Täytyyhän lapset elättää. Nietzsche totesi teollisesta kulttuurista, että se on olemassaolon muodoista halpa-arvoisin. Siinä vaikuttaa hädän laki: pitää elää ja on pakko myydä itsensä.

Joskus väitöstilaisuuden jälkimainingeissa, nelisen vuotta sitten, ajattelin, että nyt on filosofiaan vihkiydytty. Kunpa saisi vielä lottovoiton, voisi jättää leipätyön ja vetäytyä maaseudun huomaan keittelemään pannukahveja ja lueskelemaan kirjallisuuden ja filosofian klassikkoja. Sitä olisi onni. Mutta eihän onni määriy ajallisesti, saavutetun päämäärän kautta. Aina voi keksiä uusia päämääriä. Tyytyväisyys ja tasapainoisuus tulee asenteesta, siitä miten suhtautuu elämään, myös talousasioihin. Asennekaan ei ole valintakysymys, mutta toisaalta tunnen ihmisiä, joilla on velkoja moneen suuntaan, eivätkä talousasiat juurikaan stressaa heitä. Minua rahan riittävyys huolettaa, ja tiedostan

sen. Tiedostan senkin, että joillakin tutuillani on minua huonommat tulot, mutta he ovat vähemmän pingottuneita kuin minä. Käytännössä tyytyväisimpiä ovat ne, joilla on kohtuulliset mutta ennen kaikkea säännölliset tulot.

Nietzschen mukaan filosofille riittää vähäinen omaisuus. Hänen talousajattelussaan on thoreaulaisia ja emersonlaisia vaikutteita: joka omistaa, se omistetaan. Zarathustra sanoo: ”Ylistetty olkoon pieni köyhyys!” Kyse ei ole kristillisestä vaatimattomuudesta, marttyuriksi tekeytymisestä. Esimerkiksi nälän näkeminen totuuden tähden osoittaisi huonoa makua. Pateettisuus jääköön ”kunnianhimoisille hengen näyttämösankareille”. Filosofin köyhyys on käytännöllistä. Käytäntö on osoittanut, että vähäinen omaisuus kuuluu korkeamman henkisyuden edellytyksiin ja sen luonnollisimpiin seurauksiin.

Rikkaat ovat Nietzschen mukaan köyhiä, koska he osaavat haalia, mutta heiltä on tuhoutunut vastaanotokyky. Sokeanraivokas ahkeruus hankkii rikkautta ja kunniaa, mutta samalla riistää elämältä sen hienouden, jonka varassa rikkaudesta ja kunniaa voitaisiin nauttia. Rikkauden hankkiminen tekee aistit tylsiksi. Kulutta-

Valokuva: Sami Syrjämäki

minen edellyttää enemmän taitoa kuin hankkiminen, sanoo Nietzsche.

Tulepa mieleen väitöskirjassa pyörittelämäni Aristoteleen arvio rikkauten hankkimistaidosta. Se on pienieluista, tyhmänylpeää, kunniantonta. Se on eettisestä vaihdosta tietämätöntä ja huonotapaista toimintaa.

Tulepa mieleeni myös lukemani Björn Wahlroosin kirjallinen testamentti *Markkinat ja demokratia*. Uuvuttava. Satoja sivuja, mutta ei sanaakaan hengestä. Ei merkkiäkään kirjoittajan vastaanottokyvystä, ei nautinnosta, ei edes kuluttamisen ilosta. Vapaudesta Wahlroos kyllä kirjoittaa, mutta vangitumpaa ajattelua saa etsimällä etsiä. Onko laskukone vapaa? Nietzschen mukaan modernina aikana ihmiset ovat kuin tehtaassa olevia koneen osia, joita käytetään kunnes ne kuluvat loppuun. Wahlroos on finanssikeinottelussa oivallinen koneen osa. Järjestelmä käyttää häntä aikansa ja heittää pois.

Nietzschen mukaan vapaahenkiset ihmiset kuluttavat mahdollisimman vähän energiaa talousasioihin. Modernilla ajalla puhutaan jatkuvasti taloudesta, mutta itse asiassa kyse on tuhlaamisesta: nykyaika tuhlaa arvokaimman asian, hengen.

Täytyisi olla erityisen valppaana sen suhteen, kuinka suuressa määrin luovutaan sisäisestä arvosta, jotta saavutettaisiin ulkoinen päämäärä, varakkuus. Nietzschen mukaan tehdastyöläistenkin pitäisi hylätä uskomus, että parempi palkka kohottaa heidät kurjien olosuhteiden yläpuolelle. Se kun ei muuta sitä tosiasiaa, että ihminen kuitenkin hinnoittelee itsensä vaihdettavana epäpersoonallisena koneiston osana.

Henkilökohtaisesti en enää välitä siitä, että olen koneiston osa. Joskus tosin ihmettelen niitä, jotka myös ovat ja jotka ovat kuitenkin mielestään säilyttäneet sisäisen arvonsa. Oma sisäistä arvoaan saattavat kiivaimmin korostaa juuri ne, jotka sen täydellisimmän ovat menettäneet.

Nietzschen mukaan orja on kuka tahansa, joka ei käytä kahta kolmasosaa päivästä itselleen. Hän on orja, vaikka olisi valtiomies, bisnesmies tai oppinut.

Entisaikojen orjien olot olivat turvatummat kuin modernien työntekijöiden. Orja myös teki vähemmän töitä kuin moderni ylityöhön tottunut ihminen, joka saa hyvän omantunnon vain töitä tekemällä. ”Täytyy ajatella joskus terveyttänsä”, perustellaan, jos huviretkellä oltaessa tavataan äkkiarvaamatta joku tuttava. Ystävien ja ajatusten kanssa ei voida lähteä edes kävelyllä omantunnonvaivoja tuntematta. Nietzsche kirjoittaa:

”Niin! Muinoin oli laita päinvastoin: tunnonvaivat rasittivat sitä, joka teki työtä. Hyväskuinen ihminen *salasi* työnsä, jos häntä pakotti hänet työtä tekemään. Orja työskenteli mielessään painostava tunne, että hän teki jotakin halveksuttavaa – itse tekeminen oli halveksuttavaa.”

Selitä nyt sitten tuollaista saivartelua toimituksen aamukokouksessa, jossa täytyy minuuttien aikana keksiä kiinniottopuhelu MTK:hon, THL:ään tai EK:hon.

Se ei kuitenkaan muuta sitä tosiasiaa, että pidän eri-

tyisen hyvänä perusteluna tätä Nietzschen lausumaa: työtä voi kunnioittaa vain jos itse olemassaololla, johon työ on kuitenkin vain riuduttava väline, on enemmän arvokkuutta. Olemassaololla tulee olla huomattavasti enemmän arvoa kuin sillä on tähän mennessä näyttänyt olevan asiaa vakavasti pohtineille filosofiille ja uskonnoille. Moderni ihminen kavahtaa sanaa orja, mutta käyttäytyy siitä huolimatta orjamaisesti, koska kysymystä oman elämän tarkoituksesta ei työnteon kiireessä yksinkertaisesti ehditä esittää, tai vastauksia haetaan yritysfilosofeilta ja konsulteilta. ”Jos seuralämä ja taiteet vielä tuottavat huvia, niin huvi on sellaista, jonka työstä uupuneet orjat itselleen järjestävät. Oi kuinka vähään ’iloon’ sivistyneemme ja sivistymättömämme tyytyvätkään!”

Mutta onko työ ainoastaan väline? Nietzschen mukaan tehdastyöläisille se on väline. He tekevät työtä palkan takia ja kokevat, että työn ei tarvitse olla kovinkaan uljasta, kunhan se tuo voittoa. On kuitenkin myös harvinaisempia ihmisiä, jotka tahtovat mieluummin tuhoutua kuin tehdä työtä siitä iloitsematta. Tähän ’harvinaiseen ihmislajiin’ kuuluvat taiteilijat, mietiskelijät ja tyhjäntoimittajat. Jos työhön liittyy iloa, he ovat valmiita vaivaan, kaikkein raskaimpaan ja kovimpaankin työhön. Nämä valikoivat ihmiset eivät ole kiinnostuneita voitosta, ellei itse työ ole voittojen voitto.

Käsittäkseni Nietzsche sanoo ’harvinaisesta ihmislajista’ samaa kuin nykynuorisoi erilaisissa kyselyissä: huonollakin palkalla töitä voi tehdä, mutta työn on oltava mielekästä. Kutsumusammatti tuottaa parhaimmillaan itseriittoisuuden tunteen. ”Joka on aina työhönsä syventynyt, se ei tunne mitään pulaa”, Nietzsche sanoo.

Toisaalta työelämän ’harvinainen ihmislaji’ ei muistuta nykynuorisoa, jos nuorisoi ajatellaan lyhytjanteiseksi ja tylsistyväksi. Taiteilijat ja mietiskelijät eivät pelkää ikävystymistä, vaan suorastaan tarvitsevat sitä työnsä onnistumiseen. Nietzschen mukaan ikävystymisen karkottaminen keinolla millä hyvänsä on alhaista. Voittoa takaa-ajava elämä painostaa toisten edelle ehättämiseen. On muka hyveellistä tehdä jotakin lyhyemmässä ajassa kuin joku muu. Nietzsche sanoo, että meluava työteliäisyys riehuu kuin tauti sillä seurauksella, että asioihin ei ehditä enää tutustua. ”Koska enää ei ole aikaa ajattelulle, eikä lepoa ajattelussa, poikkeaville näkökulmille ei panna painoa: niitä on taipumus vihata.”

Kiireinen ihminen pitää yleisnäkemyksensä ja mieliteksteensä lähes muuttumattomina, hän on lojaali vakauksilleen, yhdelle idealleen, koska hänen on pakko. Kyseenalaistamiseen ei ole aikaa, tylsistymiseen ei ole aikaa. Mutta ajattelun edellytys on ikävystyminen. ’Harvinaiselle ihmislajille’ ikävystyminen on ”sielun epämielilyttävä ’tyven’, joka käy onnellisen matkan ja iloisten tuulien edellä; hänen täytyy se sietää, täytyy odottaa, miten se häneen vaikuttaa.”

Tällainen oli toimittajan pieni post doc -seustus. Nyt palaan tuonne työni ääreen, ja pimitän kollegoiltani sen, että osoitin ymmärrystä vapaamatkustajia, mietiskelijöitä ja tyhjäntoimittajia kohtaan. Mitä lie filosoofeja.